

“FONETIKA” BO’LIMINI O’QITISH METODIKASI

Dinara Bekpolatova Ong’arbay qizi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining

Turkiy tillar fakulteti talabasi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7854507>

ARTICLE INFO

Received: 13th April 2023

Accepted: 21th April 2023

Online: 22th April 2023

KEY WORDS

Fonetika, adabiy til me’yorlari, nutq tovushlari, harf, bo’g’iz tovushlari, til tovushlari, lab tovushlari, o’zbek alifbosi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada biz fonetika bo’limini o’qitish metodikasi va bu murakkab mavzuni samarali o’qitishda o’qituvchilar foydalanishi mumkin bo’lgan asosiy strategiyalarni muhokama qilamiz.

Fonetika tildagi tovushlarni, shu jumladan, bu tovushlarning hosil bo’lish, idrok etish va yozma shaklda ifodalanish usullarini o’rganadi. Til o’rganishning muhim tarkibiy qismi sifatida fonetika talabalarga to’g’ri va samarali og’zaki va yozma muloqotni tushunish va yaratish uchun zarur bo’lgan ko’nikma va bilimlarni beradi. Shuning uchun fonetika bo’limining o’z oldiga qo’ygan maqsadlari bor:

- o’quvchilarni adabiy til me’yorlariga o’rgatish;
- so’zlardan o’rinli foydalana olish;
- lug’atlar bilan ishlash tajribasini oshirish;
- so’z zaxirasini o’stirish;
- imloviy jihatdan savodxonligini oshirish.

Bu bo’limning boshlang’ich tushunchalari boshlan’ich sinflarda o’tiladi. 5-sinfdan boshlab ilmiylik nuqtayi nazaridan o’rganila boshlaydi. Shu sababli ham yuqorida keltirilgan vazifalar o’quvchi uchun juda muhim hisoblanadi. Bu bo’lim o’z ichiga ko’plab mavzularni oladi. Har bir mavzuda o’ziga xos tarzda o’tilishi mumkin. Bu mavzular “Nutq tovushlari”, “Nutq tovushi va harf”, “Bo’g’iz tovushlari”, “Lab tovushlari”, “Til tovushlari” singarilar. Nutq tovushlarini talaffuz qilishda qatnashadigan har qanday nutq organini rasmlar orqali yoki uni talaffuz qilib ko’rsatish orqali o’quvchiga uni yetkazib berish mumkin. Shuningdek, nutq va harfning bir-biridan farqi. 1-sinf o’quvchisi uchun ularning farqi: 1. Tovushni aytamiz, eshitamiz. 2. Harfni yozamiz, ko’ramiz, o’qiyamiz. Lekin yuqori sinfdan boshlab bularga qo’shimcha tarzda to’liqroq tushunchalar beriladi. Ularning biri nutq birligi, biri yozuv birligi ekanligini o’quvchiga qiyoslash orqali o’tiladi. Albattam “ O’zbek alifbosi” mavzusi orqali oldingi sinfdagi bilimlar qayta eslanadi. Alifboni yoddan bilishga doir interaktiv metodlar bilan dars o’tilsa o’quvchining bu bo’limga va bu fanga qiziqishi ortadi.

Bundan so’ng tovushlarni ikkiga ajratamiz, ya’ni unli va undosh tovushlar tarzida. Demak, bundan so’ng o’pkadan chiqayotgan tovushlarning to’siqqa uchrashi yoki uchramasligiga ko’ra turlarini o’rganishadi. Bu jarayonda o’quvchilarga tovushlarni talaffuz

qilish orqali ko'rsatib farqini bildirish. Bunday dars jarayonida gaplarda tushib qildirilgan unlilarni topish yoki undoshlarni toppish, Unlilar va undoshlarni tezda ikkiga ajratib yozish singari metodlar yordamida darsni mustahkamlash mumkin.

Fonetikani o'qitishdagi asosiy muammolardan biri tovush hosil qilish va idrok etish haqidagi mavhum tushunchalarni konkret va o'quvchilar uchun ochiq qilishdir. Ushbu qiyinchilikni bartaraf etish uchun o'qituvchilar bir qator multisensorli va interfaol o'qitish usullaridan foydalanishlari mumkin. Masalan, o'qituvchilar og'iz va bo'g'izda tovushlar qanday paydo bo'lishini ko'rsatish uchun video va tasvirlar kabi ko'rgazmali qurollardan foydalanishlari mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchilar o'quvchilarga tovushlarni chiqarish va idrok etishda mashq qilishda yordam berish uchun tilni burish kabi amaliy mashg'ulotlardan foydalanishlari mumkin.

Fonetikani o'rgatishning yana bir asosiy strategiyasi o'quvchilarga tuzilgan o'rganish tajribasini taqdim etishdir. Bu murakkab tushunchalarni boshqariladigan bo'laklarga bo'lish, aniq va ravshan tushuntirishlar berish, o'quvchilarning rivojlanishi bilan vazifalarning qiyinligi va murakkabligini bosqichma-bosqich oshirishni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning yanada qiyinroq vazifalarga o'tishdan oldin fonetikaning asosiy tushunchalarini chuqur tushunishlarini ta'minlaydi.

Yana bir samarali o'qitish strategiyasi talabalarga tez-tez fikr-mulohazalarni taqdim etish va ular o'rganayotganda yordam berishdir. O'qituvchilar individual konferentsiyalar, tengdoshlarning fikr-mulohazalari yoki kichik guruhlardagi muhokamalar orqali fikr-mulohazalarini bildirishlari mumkin. Bundan tashqari, o'qituvchilar har bir talabaning individual ehtiyojlarini qondirish uchun tabaqalashtirilgan ko'rsatmalar berishlari mumkin. Misol uchun, o'qituvchilar kurashayotgan talabalarga qo'shimcha yordam ko'rsatishi yoki yuqori natijalarga erishgan o'quvchilarni yanada ilg'or vazifalar bilan chaqirishi mumkin.

Xulosa qilib aytish mumkinki, fonetikani o'rgatish murakkab va mashaqqatli vazifadir, ammo o'qitishning bir qator samarali strategiyalarini amalga oshirish o'quvchilarning ushbu muhim mavzuni o'zlashtirishini ta'minlashga yordam beradi. Multisensorli va interfaol ta'lim usullarini qo'llash, iskala o'rganish tajribasini taqdim etish va tez-tez fikr-mulohazalar va qo'llab-quvvatlashni taklif qilish orqali o'qituvchilar o'quvchilar muvaffaqiyatiga yordam beradigan qo'llab-quvvatlovchi va qiziqarli o'quv muhitini yaratishi mumkin.

References:

1. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Ona tili. Adabiyot. O'zbek tili (ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablar uchun). Toshkent. "Sharq" nashriyot-matbaa konserni.
2. O'zbekiston Pespublikasining "Ta'lim to'g'risidagi Qonuni".
3. 2020-y 23-sentabr
4. Karima Qosimova, Safo Matchonov, Xolida G'ulomova, Sharofat Yo'ldosheva, Sharoljon Sariyev "Ona tilini o'qitish metodikasi" Toshkent «Nosir» nashriyoti. 2009
5. A.G'ulomov, M.Qodirov, M.Ernazarova, va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi. -T.: «Fan va texnologiya», 2012